

Приймак М. В.,

здобувачка III курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Науковий керівник – канд. юрид. наук., доц. Нігрєєва О. О.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ДО МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ: ЩОДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУЛЮВАННЯ

Сучасне міжнародне право значною мірою ґрунтується на багатосторонніх міжнародних договорах, які виступають ключовим інструментом регулювання міждержавних відносин. З метою забезпечення якнайширшої участі держав у цих договорах, міжнародна договірна практика передбачає так звані механізми гнучкості, які дозволяють державам-учасницям адаптувати договірні зобов'язання до своїх національних правових систем та політичних реалій.

Метою доповіді є визначення та критичний аналіз основних проблем і недоліків у чинному механізмі формулювання та оцінювання сумісності застережень до міжнародних договорів, а також обґрунтування та пропозиція конкретних шляхів для вдосконалення цієї системи застережень.

Віденська конвенція про право міжнародних договорів (далі ВКМД), 1969 р. передбачає такий механізм як застереження (reservations) - одностороння заява в будь-якому формулюванні і під будь-якою назвою, зроблена державою при підписанні, ратифікації, прийнятті чи затвердженні договору або приєднанні до нього, за допомогою якого вона бажає виключити або змінити юридичну дію певних положень договору в їхньому застосуванні до цієї держави [1].

У теорії міжнародного права та в рамках практики ООН неодноразово робилися спроби поставити під сумнів суверенне право держав формулювати застереження до міжнародних договорів. Однак, жодна з пропозицій не отримала підтримки більшості учасників Віденської конференції, що призвело до затвердження більш гнучкого підходу в рамках Віденської конвенції про право міжнародних договорів [2, с.327-328].

Формулювання застережень до багатосторонніх договорів становить складну проблему, оскільки необхідно знайти баланс між універсальністю договору (забезпеченням якнайширшої участі держав) та його цілісністю (інтеграцією) (збереженням його основного змісту та мети) [5, с.16].

Однією з головних проблем, пов'язаних із формулюванням застережень, є питання відмінності між застереженнями та інтерпретаційними заявами/деклараціями (interpretative statement/interpretive declaration). Хоча застереження мають на меті виключити або змінити юридичну дію положень договору, то інтерпретаційні заяви спрямовані на те, щоб лише уточнити або роз'яснити значення чи сферу застосування положень, не змінюючи їхнього оригінального змісту або суті [3, с.12]. Проте, як зазначається у ВКМД, вирішальне значення має не форма чи назва заяви, а її зміст і сутність, тобто якщо заява фактично має на меті виключити або змінити юридичну дію положень, вона є застереженням [1]. У практиці, особливо щодо договорів у сфері прав людини, часто трапляються приховані застереження, замасковані під інтерпретаційні чи інші заяви, що створює проблему для визначення їхньої дійсності [3, с.63]. Завуальовані застереження виникають, як правило, через те, що сам договір забороняє застереження, або ж коли держава вважає політично доцільнішим уникнути створення враження, що вона висуває умови для своєї участі [3, с.61]. Так, у справі Беліос проти Швейцарії (1988 р.) Європейський суд з прав людини досліджував правові наслідки інтерпретаційної декларації. Суд постановив, що необхідно ігнорувати формальну назву наданої заяви та зосередитися на її сутнісному змісті. Для встановлення початкового наміру

держави-заявника Суд звернувся до підготовчих матеріалів. На основі цього аналізу Суд дійшов висновку, що Швейцарія мала на меті уникнути юридичних наслідків певних положень, і відповідно визнав декларацію недійсним застереженням [4].

Право держави формулювати застереження має певні межі. Відповідно до ч. 1 ст. 19 ВКПМ, не може бути сформоване застереження яке є несумісним з об'єктом і цілями договору [1]. Однак, критерій сумісності є занадто загальним і суб'єктивним, оскільки ВКМД не містить об'єктивних стандартів чи керівних принципів для його визначення. Це породжує серйозну проблему, особливо для договорів у сфері прав людини. Це зумовлено тим, що міжнародні договори з прав людини, більше ніж будь-які інші угоди, послаблюють державний суверенітет. Нині особлива увага до захисту прав людини пояснюється тим, що грубі та систематичні їх порушення можуть стати законною підставою для втручання ООН, обмежуючи державний суверенітет. Частково дозволяє вирішити питання сумісності застереження до об'єкту і цілей договору тест сумісності (the compatibility test). Тест на сумісність є важливим в контексті розмежування основних (стрижневих) і неосновних зобов'язань у тексті договору. Без такого розмежування, якщо застереження стосуватимуться будьякого положення, суть і мета інституту застережень будуть зруйновані [3, с.77]. Проблема цього тесту полягає у відсутності чітких критеріїв або стандартів (ні у ВКМД, ні у міжнародній практиці) для такого розрізнення. Це робить тест на сумісність суб'єктивним і ускладнює його застосування. Погіршує становище також відсутність органу, уповноваженого авторитетно оцінювати сумісність застережень з об'єктом і цілями договору, що призводить до суб'єктивних рішень держав-учасниць і конфлікту компетенцій з контролюючими органами. Проте Комітет ООН з прав людини намагався взяти на себе таке повноваження у General Comment No. 24, де Комітет рекомендує державам-учасницям відкликати будь-які застереження, зроблені стосовно

статті 40 Конвенція про права дитини [6], хоча це є дискусійним питанням, адже цей коментар має рекомендаційний характер.

Підводячи підсумки, можна виокремити такі основні проблеми формулювання застережень:

1. Суб'єктивне формулювання, що тягне за собою виникнення завуальованих застережень або замаскованих під інші акти;
2. Невизначеність критеріїв сумісності застережень до об'єктів та цілей договорів;
3. Відсутність компетентного органу, що міг би об'єктивно оцінювати сумісність застережень, що призводить до суб'єктивних рішень держав та конфлікту компетенцій з контролюючими органами.

Проблема формулювання застережень вимагає постійної уваги та реформ. Необхідно розробити об'єктивні стандарти та критерії для визначення сумісності застережень із об'єктом і метою договорів, особливо у сфері прав людини. Це може включати, зокрема, чітке визначення недоторканих положень, які не можуть бути предметом застережень. Питання створення або наділення повноваженнями вже існуючого органу оцінювання застережень за тестом сумісності принаймні до договорів, що стосуються захисту прав людини є складним, проте реальним, адже головне завдання міжнародної спільноти - це захист прав людини і задля досягнення цієї мети повинні використовуватися усі без виключення методи.

Література:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 10.10.2025).
2. Ковальова М.В. Правовий статус застережень до міжнародних договорів. *Часопис Київського університету права*. 2021. №1. С.325-329 (дата звернення: 15.10.2025).
3. Ababu M. Some problems related with reservations to international treaties: focus on human rights treaties. *Bahir Dar University Journal of Law*. 2010. Vol. 1. Pp. 49-95.
4. The European Court of Human Rights, Case comment on *Belilos v. Switzerland*, Application № 10328/83, Judgment of 29 April

1988. UPL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57434%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57434%22]}) (дата звернення: 15.10.2025).

5. Fon V. Treaty Formation and Reservations (August 25, 2010). URL: <https://ssrn.com/abstract=1665251> (дата звернення: 15.10.2025).

6. General comment № 24 on children's rights in the child justice system. 18 September 2019. UPL: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations> (дата звернення: 14.10.2025).